Оригинални научни рад
УДК: 81'272(497.11)"1990/2010"
DOI: 10.5937/zrffp56-66577

ИМЕ ЈЕЗИКА У ЗАКОНИМА О СЛУЖБЕНОЈ УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА И ПИСАМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 1991. ДО 2010. ГОДИНЕ

Александра Р. САВИЋ[1]
Институт за политичке студије
Београд (Србија)

[1] aleksandra.savic@ips.ac.rs; https://orcid.org/0000-0002-0905-6655

Примљен: 17. 4. 2026.
Прихваћен: 21. 9. 2026.

ИМЕ ЈЕЗИКА У ЗАКОНИМА О СЛУЖБЕНОЈ УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА И ПИСАМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 1991. ДО 2010. ГОДИНЕ[2]

Кључне ријечи:
српски;
српскохрватски;
социолингвистика;
језичка политика;
српска језичка политика;
Устав Србије;
Закон о службеној употреби језика и писама.

Сажетак. У раду се испитује назив језика у законима о службеној употреби језика и писама Републике Србије од 1991. до 2010, с циљем да се освијетли и документима поткријепи прецизна хронологија и садржина свих измјена и допуна закона прво до Устава 2006, а затим до Закона о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писама из 2010. године. Законе, као и друге правне акте који су тема овог рада, превасходно два устава донесена у анализираном периоду, посматрамо као израз званичне језичке политике државе Србије. Циљ рада је да одговори на питање када је тачно у правној регулативи службеног језика његов назив промијењен, да ли су у погледу именовања језика акти виших и нижих нивоа били усклађени и какав тип званичног језика су установили уставни оквир и језичко законодавство које је држава спроводила у назначеном периоду.

[2] Рад је настао у оквиру научноистраживачке дјелатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

стр. 105–123

Увод

Иако се може учинити да проблем именовања, законског регулисања и истраживања периода српскохрватског језика у србистици представља ствар прошлости, поготово у свјетлу тренутног социолингвистичког и политичког статуса језика у бившим југословенским земљама, ми ћемо у овом раду настојати да покажемо како је поједине историјске фазе у положају српског језика ипак потребно наново испитати и провјерити, нарочито водећи се савременим теоријским и методолошким достигнућима у социолингвистици. Најмање су три разлога за то. Прво, име српскохрватског језика и даље постоји у појединим српским институцијама и пројектима, као што је *Речник срӣскохрва̄тскоӣ књижевноӣ и народноӣ језика САНУ*, што расправу о односу српске науке према српскохрватском насљеђу чини још увијек отвореном и актуелном[3]. Друго, именовање језика у Србији посебно је интересантно пратити у више различитих друштвено-административних домена.[4] Индикативан је, рецимо, случај пописа становништва у држави и питање матерњег језика. Наиме, назив *срӣски језик* као самостална категорија у пописне формуларе уведен је тек 2011. године, што, према истраживачима, представља период од чак 101 године како назив језика није био једночлан и аутономан (Kneževi ć, 2019, стр. 462).[5] Овај примјер добро илуструје чињеницу

[3] Због историјске условљености истраживања, у овом раду нећемо улазити у разматрање назива рјечника нити проблематизовати ово питање, а за упућивање у саме расправе око именовања препоручујемо студије Ивановић, 2025; Ковачевић, 2015.

[4] Сврсисходно је на овом мјесту поменути и очигледан прогон придјева *срӣски* у Србији, када се, на примјер, намјесто уобичајеног „српског држављанства", употребљава „држављанство Републике Србије", због чега Ковачевић износи, у смислу овог рада, врло занимљиво запажање – „зато је право чудо како придјев *срӣски* опстаје у називу српског језика" (2022, стр. 69).

[5] Будући да је питање о називу матерњег језика у пописима Србије отворено, а не унапријед одређено, ради се о модалитетима на основу којих су класификовани подаци. Илустрације ради, 1991. године постојала је јединствена шифра за *срӣски*, *срӣскохрва̄тски*, *хрва̄тскосрӣски* и *хрва̄тски*, а на попису из 2002. године *срӣски* и *срӣскохрва̄тски*

да наука и политика тј. правни систем често нису били усаглашени око имена службеног језика, што ће потврдити и анализа закона у овом раду. Напосљетку, трећи повод за преиспитивање статуса српскохрватског језика јесте чињеница да у законском регулисању употребе језика у Србији још увијек постоји низ недоумица, на примјер око кориштења и обухвата појма *службена употреба језика*, који се сматра заостатком претходног система.[6]

Након што је деведесетих година било очигледно да се југословенска држава, друга по реду заједница јужнословенских народа на овим просторима, распада, одијељене државе већ су инаугурисале своје националне језичке политике или су се цијепале по етничким линијама, које су обавезно укључивале и језичка питања (Савић, 2024а). Србија је за то вријеме, скупа са Црном Гором, ушла у нови државни, друштвени и политички период, премишљајући се између националног и наднационалног усмјерења језичке политике.[7] Кад се то доба посматра са ове историјске дистанце, чини нам се да управо период посљедње деценије XX вијека карактеришу изузетно конфузна, могли бисмо рећи и контрадикторна рјешења кад је посриједи питање језика, а тиме и његовог именовања.[8] С обзиром на то да се у литератури срећу у најмању руку недоречени наводи о статусу српскохрватског језика у формалним актима Србије, то је био повод[9] да се у посебном раду позабавимо

и *хрватски* и *хрватскосрпски*. Тек 2011. године уведени су самостални и раздвојени модалитети *српски* и *хрватски* (Knežević, 2019, стр. 462–463).

[6] О односу појмова *службена* и *јавна* употреба језика и њиховом коришћењу у уставима и законима Србије видјети Ковачевић, 2022.

[7] У овом раду, због ограниченог опсега карактера, не улазимо у разматрање могућих разлога за нејасно опредјељење између језичке политике српског и језичке политике српскохрватског језика. Свакако посриједи може бити и намјера језичких стручњака и законодаваца да се постојањем некадашње политике задржи веза према другим територијама бивше СФРЈ, нарочито БиХ. Како пише Јарошевич, „још пре него што је дошло до ескалације југословенског грађанског рата, већи део лингвиста је полазио од претпоставке да јединство српскохрватског језика још увек може да се спасе" (2012, стр. 168). Такође, један од могућих разлога опредјељења српских лингвиста и политичара изнио је Бранислав Брборић, рекавши сљедеће: „[…] већ у Закону о службеној употреби језика и писама, усвојеном 1991. године, показало се да 'не пије воду' одредба о српскохрватском језику у службеној употреби, а нисте могли ревидирати Устав. Био сам међу седам-осам српских лингвиста који су консултовани о томе како да се у Закону изрази ново стање, а да Устав остане непромењен. То ново стање изражено је, по мом мишљењу, на најбољи могући начин не само за онај тренутак већ и за многи потоњи тренутак" (Брборић, 2000).

[8] Илустрације ради, поменућемо само неке тада актуелне теме: распад заједничког језика након дисолуције државе, називи језика, устоличавање одјелитих политичких језика из некадашњег заједничког, језички проблеми на територији БиХ, те расправе око екавице и ијекавице у Републици Српској.

[9] Додатни разлог за ово истраживање био је дијелом и лична научна заинтересованост. Наиме, увидјели смо да постоји много супротстављених података о тачном називу језика у Србији од 1990. до 2010. године, што нам је умногоме отежавало да

тачним и документима поткријепљеним информацијама о времену званичне промјене назива језика из *српскохрватски* у *српски*, водећи се мишљу да накнадна историјска анализа често покаже како су многи социолингвистички феномени имали политичку позадину (Blommaert, 1997, стр. 5).

Теоријско-методолошки оквир истраживања

Језичко законодавство, како му и само име говори, предмет је проучавања лингвистике и права, а овим питањима успјешно се баве и политикологија, историја, те бројне друге поддисциплине свих наведених области друштвених и хуманистичких наука. У већини студија полази се од претпоставке да „у животу модерних држава посебно важна улога припада категорији *званичног* или *службеног* језика – оног који испуњава службене функције на државном нивоу" (Bugarski, 2003, стр. 72). Тако се назив једног језика може „посматрати и проучавати с три различита, у нашим приликама често међусобно повезана и испреплетена стајалишта: 1) као чисто лингвистичко (терминолошко) питање; 2) као политички проблем; 3) као уставноправна, и уопште правна, категорија" (Шипка, 2006, стр. 144). У лингвистичком смислу, име језика треба да одговара језичким и терминолошким критеријумима, као политичко питање углавном бива удружено са другим споровима, као што су проблеми идентитета и, нарочито, сукоби између више супротстављених друштвених група. Напосљетку, име језика постаје правно питање онда када се уноси у одговарајуће уставе или законе, чиме се регулише његова употреба (Шипка, 2006, стр. 144–150). Овај рад бави се прије свега политичким и правним димензијама назива језика, с посебним фокусом на нормативно регулисање његовог имена. У том смислу само именовање није увијек неутрална (Léglise & Migge, 2006, стр. 2) нити једино лингвистичка већ у многим случајевима политичка категорија (Ковачевић, 2007, стр. 249).

Наше истраживање примарно је социолингвистичко, а теоријско-методолошки оквир у којем испитујемо друштвени и политички контекст, историју доношења закона и његово именовање јесте језичка политика.[10] Ако језичку политику посматрамо као сет правила или прописа које доноси

направимо валидан и адекватан хронолошки редослијед екстралингвистичких збивања на југословенском простору. На примјер, у раду „Актуелна питања језичког законодавства у Републици Србији" (Луковић, 2014, стр. 97–117) наводи се сљедеће: „У периоду од 1991. до 2006. године, кад је усвојен садашњи устав, Закон је претрпео минималне измене. Потом је усклађен с важећим уставом и још је једном мењан, али тиме није мењана његова концепција" (2014, стр. 101), међутим, није јасно како је и када, којим одредбама и члановима, Закон усклађен са Уставом Србије из 2006. године. Неки од резултата укључених у овај рад представљени су у докторској дисертацији аутора овог рада (Савић, 2024).

[10] Најпотпунија дефиниција језичке политике била би да је то планско и организовано дјеловање државе или других друштвених група с циљем регулисања употребе

неко ауторитативно тијело (Johnson, 2013, стр. 4), закони о службеном језику спадају у домен формалне језичке политике, која се дефинише као политика „одозго на доље" (Савић, 2024а, стр. 16; Filipović, 2018, стр. 88; Ricento, 2000, стр. 112).[11] Она је резултат институционалног, званичног, државног утицаја на питања језика. Будући да се спроводи на макро нивоу, неки истраживачи називају је и *ge jure* политика (Czerwinski, 2009, стр. 15). Додјељивање статуса службеног језика обично слиједи након спроведених фаза селекције, описа, кодификације и елаборације језика[12], иако правно нормирање не мора увијек значити и стварно прихватање језика у пракси (Радовановић, 2003, стр. 194), а језичке политике не укључују обавезно и законодавство, мада га обично подразумијевају (Turi, 2012, стр. 1).[13] Акти којима се успоставља службени језик, путем правно утврђених језичких обавеза и језичких права, штите или унапређују статус и употребу једног или више језика (Turi, 2012, стр. 1), као и језика националних мањина. Што се тиче врсте правних аката којима се регулишу језичка питања, обично се говори првенствено о уставима и законима, али то могу бити и други акти нижег нивоа, као и легислатива међународних организација.[14] Званични језици које формалном језичком политиком инаугурише држава у класичној социолингвистичкој литератури дијеле се на три типа: статутарне, радне и симболичке (Cooper, 1989, стр. 100), при чему службени језик може да припада само једном, двама или свим наведеним типовима истовремено. Док се радни службени језик дефинише као језик администрације у свакодневном послу, симболички као ознака групног идентитета, статутарни

језика у одређеној заједници (Савић, 2016а; Савић, 2024; Шипка 2006; Filipović, 2018; Johnson, 2013).

[11] За разлику од њих, постоје и незваничне, имплицитне или *de facto* језичке политике (Ricento, 2000, стр. 112), које се називају и политикама „одоздо на горе", које полазе од „друштвених група ка институцијама система" (Filipović, 2018, стр. 88).

[12] Радовановић је од Фишмана (Fishman) преузео теорију о десет фаза нормирања језика: селекција, дескрипција, кодификација, елаборација, акцептуација, имплементација, експанзија, култивација, евалуација, реконструкција. Касније их је, сходно новим социолингвистичким и политичким околностима у бившим југословенским републикама, допунио фазама интеграције, варијације, поларизације, дезинтеграције и промоције (Радовановић, 1996, стр. 7; Fishman, 1974, стр. 15–24).

[13] Добар примјер су Сједињене Америчке Државе, које до 1. марта 2026. године нису имале званични службени језик, иако је језик администрације несумњиво и ексклузивно, али ипак *de facto*, био енглески језик. Наиме, Доналд Трамп, тренутни предсједник САД, тек је прошле године наредбом 14224 прогласио енглески службеним (The White House, 2025).

[14] Такав правни акт је рецимо Европска повеља о регионалним и мањинским језицима, коју је усвојио Савјет Европе, а државе потписнице дужне су да је укључе у своје законодавство и да је примјењују (Савић, 2016б).

служи за легитимацију државног ауторитета и одржавање политичких елита на власти (Hawkey & Horner, 2022, стр. 197).

Предмет овог истраживања јесте Закон о службеној употреби језика и писама из 1991. године и све његове измјене и допуне до 2010. године, као и Закон о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писама из 2010. године. Циљ рада је да одредимо тачан назив језика у периоду од 1991. до 2010. године, да испитамо однос наведених закона према уставима Србије из 1990. и 2006. године, као и да установимо каквом типу званичног језика припада такав начин именовања. Стога постављамо сљедећа истраживачка питања: 1) којим актом је промијењен члан 1 став 1 Закона, тј. којом измјеном и када је то умјесто *српскохрватски* постао *српски* језик; 2) да ли је именовање језика за ових деветнаест година било у складу са уставима Србије; 3) да ли се у скупштинским расправама о овим законима говорило о називу језика; 4) какав је био однос других институција према имену језика у законима. Грађа коју користимо у испитивању назива језика од 1991. до 2010. године јесу два већ поменута закона, а, поред анализе њиховог садржаја, правних претходника и насљедника, овај преглед укључује и стенографске биљешке са сједница Народне скупштине Републике Србије из 1991. и 2010. године, које нам служе да освијетлимо политички и друштвени контекст времена.

Закон о службеној употреби језика и писама из 1991. године и његове измјене

Да бисмо одговорили на претходно постављена питања, морамо се вратити на деведесете године XX вијека. Усљед новонасталих политичких околности, Србија је 1990. године[15] донијела нови устав, према којем је у службеној употреби српскохрватски језик и ћириличко писмо, а латиница на начин утврђен законом (Јарошевич, 2012, стр. 258; Луковић, 2014, стр. 101; Савић, 2024а, стр. 63; Савић, 2024б, стр. 57). Устав је показао да „српска лингвистика и српска језичка стварност до самог распада Југославије биле су у знаку више спонтаног него организованог развоја и сталног манифестовања привржености 'језичком заједништву'" (Брборић, 2000).[16] Годину дана касније, 1991, донесен је Закон о службеној употреби језика и писама, који је прогласио тадашњи предсједник Републике, а изгласала Народна скупштина. У члану 1 Закона дефинисано је:

[15] Годину дана прије тога, 1989, усвојени су амандмани на Устав Србије из 1974. године, између осталог амандман XXVI, који је гласио: „У Социјалистичкој Републици Србији у службеној и јавној употреби је српскохрватски језик" (Ковачевић, 2022, стр. 73; Службени лист СРС, 11/1989, стр. 592).

[16] О овој привржености врло детаљно и користећи написе бројних стручњака у штампи говори Стефановић, 2023.

> „У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик, који се, када представља српски језички израз, екавски или ијекавски, назива и српским језиком (у даљем тексту: српски језик). У Републици Србији у службеној је употреби ћириличко писмо, а латинично писмо на начин утврђен овим законом." (Службени гласник РС, 45/1991, стр. 1802–1805)

Ранко Бугарски писао је да је поменути закон „јединствен пример закона заснованог на уставу, који би требало само да ближе утврди његове опште одредбе, а који заправо одступа од тог истог устава тиме што мења уставни назив тог предмета (Да и не говоримо о потешкоћама одређивања када српскохрватски 'представља српски језички израз')" (Bugarski, 2011, стр. 25). Могли бисмо рећи да наведени устав и закон прате и необични компромиси тадашње науке и језичке политике, будући да се управо 1991. године у *Српском језичком приручнику*[17] редовно употребљава назив *српскохрватски* (Савић, 2024а, стр. 66). Иако ће *Правопис српскога језика* из 1993. понијети национални, једночлани назив, ипак, по оцјенама неких лингвиста, „српски стандарднојезички приручници који су се појавили од раних деведесетих година прошлог вијека […] својим су садржајима мање-више српскохрватски, са српско-хрватским дублетизмом, док је измијењена само етикета на корицама" (Шипка, 2011, стр. 111).

Надаље, када се прегледају други правни акти тога времена, долази до, најблаже речено, приличне конфузије око имена језика, која се неће окончати све до 2010. године.[18] Устав Црне Горе из 1992. године наводи *српски* језик ијекавског изговора као службени (Службени лист Републике Црне Горе, 48/1992), док Устав Савезне Републике Југославије, из исте године, прописује такође *српски* језик, екавског и ијекавског изговора, и ћириличко писмо (Службени лист Савезне Републике Југославије, 1/1992). Дакле, од четири акта којима се у држави регулишу питања језика, објављена од 1990. до 1992, тај језик различито се именује у три: 1) Уставом Србије као *српскохрватски*; 2) Законом *српскохрватски*, уз додатно појашњење да је то у ствари српски; 3) уставима СРЈ и Црне Горе он се експлицитно назива *српским*. Тако у само пар година настаје права терминолошка, правна и политичка заврзлама око назива језика.

Но, вратимо се поново првом закону о службеној употреби језика из 1991. године. Њега је разматрала Народна скупштина Републике Србије на

[17] Приручник је првобитно настао као разрада документа Језичка оријентација Радио-телевизије Београд и у том смислу може се сматрати актом званичне језичке политике, нарочито стога што је у њему садржано и поглавље *Начела наше језичке политике* (Ивић и др., 2007).

[18] Наречена збуњеност, мада више не око назива језика, трајала је и далеко дуже, чак до Закона о употреби српског језика у јавном животу и заштити и очувању ћириличког писма, о чему пише Ковачевић, 2022.

шестој и седмој ванредној сједници одржаној 16–19. и 23. јула 1991. године. Посланици су углавном расправљали о језицима народности и о писмима, а тек спорадично о називу језика. Тако је посланик Предраг Мијаиловић први констатовао да је потребно мијењати Устав и да се језик „јасно и гласно" треба назвати српским[19], посланик Милан Парошки да се ради о архаичном називу и да српскохрватским „нико не говори под капом небеском"[20], док је посланик Шандор у расправи о појединачним члановима рекао да „што се тиче самог језика, бојим се да је одлука о томе како ћемо га ми звати, политичка одлука, а не одлука науке" (Стенографске белешке, 1991, стр. 81). У образложењу предлога закона наведено је да је и „[…] назив језика утврђен Уставом, и док такав Устав постоји, обавеза је и предлагача да га респектује, поштује и да по њему поступа" (Стенографске белешке, 1991, стр. 86). Дакле, основни аргумент предлагача закона и посланика који су гласали за закон био је да је назив *срȋскохрвāтски* потребно оставити због важећег устава, само формално. Надаље ћемо у овом дијелу рада истражити докад се тај назив заиста и задржао.

Како се и у самом закону каже, његови правни претходници били су Закон о начину остваривања права припадника народности на употребу свог језика и писма код републичких органа, Закон о означавању фирме и назива организација рада на језику народа и народности, Закон о начину обезбеђивања равноправности језика и писама народа и народности у одређеним органима, организацијама и заједницама, те Закон о остваривању равноправности језика и писама у САП Косову, који су ступањем на снагу овог закона престали да важе. Што се тиче измјена и допуна, до 2010. године појединачни чланови су мијењани чак четири пута (Савић, 2024а, стр. 65). Прва измјена наступила је 16. јула 1993. године, када се први пут (не и посљедњи!) мијења висина новчаних казни. Измјену је увео Закон о валоризовању новчаних казни за прекршаје из републичких закона, у чијем члану 75 стоји сљедеће:

> „У Закону о службеној употреби језика ('Службени гласник РС', број 45/91), у члану 25. став 1. речи 'од 5.000 до 50.000' замењују се речима

[19] Сви наводи са сједница преузети су из материјала (Стенографске белешке, 1991, стр. 46–87), који је преузет из библиотеке Народне скупштине Републике Србије током марта 2026. године. Овом приликом захваљујем сусретљивим и преданим библиотекаркама које су ми уступиле грађу.

[20] Приједлог посланика Парошког био је сљедећи: „да се у члану 1. искористи термин из Устава, да не би било приговора како је то онда у супротности са Уставом. Дакле, искористити термин 'српскохрватски језик' и одмах дати тумачење у фусноти – према члану 8. Устава, а у даљем тексту користи се национални, говорни, језички прихватљив, кодификован термин 'српски језик'" (Стенографске белешке, 1991, стр. 53). Сличан став имао је и посланик Батрић Јовановић, који је примијетио да је закон писан на стари начин, кад се Србија трудила „да у овој сфери наступа југословенски" (Стенографске белешке, 1991, стр. 72).

> 'у најмањем износу од 20.000.000'. У члану 26. речи 'од 1.000 до 10.000' замењују се речима 'у најмањем износу од 5.000.000'." (Службени гласник РС, 53/1993, стр. 2474)

Већ сљедећом измјеном казне се поново увећавају. Закон о изменама и допунама Закона о валоризовању новчаних казни за прекршаје из републичких закона, у члану 2, доноси сљедећу одредбу: „У одредбама чл. 3 до 99. износи новчаних казни за прекршаје увећавају се хиљаду пута" (Службени гласник РС, 67/1993, стр. 31111).

Године 1994, 20. јула, наново се преиначавају поједини чланови, али опет искључиво они који се односе на новчане казне. Законом о изменама закона којима су одређене казне за привредне прекршаје, чланом 59, одређено је сљедеће:

> „У Закону о службеној употреби језика и писма ('Службени гласник РС', бр. 45/91, 53/93 и 67/93), у члану 23. став 1. речи: 'од 45.000 до 450.000 динара' замењују се речима: 'од 2.000 до 80.000 нових динара'.
> У ставу 2. речи: 'од 2.500 до 25.000 динара' замењују се речима: 'од 400 до 4.000 нових динара'.
> У члану 24. став 1. речи: 'од 45.000 до 450.000 динара' замењују се речима: 'од 2.000 до 80.000 нових динара'. У ставу 2. речи: 'од 2.500 до 25.000 динара' замењују се речима: 'од 400 до 4.000 нових динара'.
> У члану 25. речи: 'у најмањем износу од 20.000.000.000 динара' замењују се речима: 'од 800 до 5.000 нових динара'.
> У члану 26. речи: 'у најмањем износу од 5.000.000.000 динара' замењују се речима: 'од 160 до 1.000 нових динара'." (Службени гласник РС, 48/1994, стр. 1503)

Напосљетку, 21. новембра 2005. године долази до посљедње измјене Закона о службеној употреби језика и писама прије проглашења новог закона 2010. године, која је и изазвала највише спорних тумачења, јер није било јасно које је промјене донијела. Доноси се још један Закон о изменама Закона којима су одређене новчане казне за привредне преступе и прекршаје, чији члан 113 прописује сљедеће:

> „У Закону о службеној употреби језика и писама ('Службени гласник РС', бр. 45/91, 53/93, 67/93 и 48/94), у члану 23. став 1. речи: 'од 2.000 до 80.000 нових динара' замењују се речима: 'од 20.000 до 1.000.000 динара'.
> У ставу 2. речи: 'од 400 до 4.000 нових динара' замењују се речима: 'од 4.000 до 70.000 динара'.
> У члану 24. став 1. речи: 'од 2.000 до 80.000 нових динара' замењују се речима: 'од 20.000 до 1.000.000 динара'. У ставу 2. речи: 'од 400 до 4.000 нових динара' замењују се речима: 'од 4.000 до 70.000 динара'.
> У члану 25. речи: 'од 800 до 5.000 нових динара' замењују се речима: 'од 10.000 до 250.000 динара'.

У члану 25. речи: 'од 160 до 1.000 нових динара' замењују се речима: 'од 1.000 до 25.000 динара'." (Службени гласник, 101/2005, стр. 46)

Да сумирамо, у овом кратком прегледу види се да су све измјене и допуне закона који је тема овог истраживања подразумијевале једино модификације висине новчаних казни и да су све уведене другим законом. Тако члан 1 став 1 Закона о службеној употреби језика и писама никад није измијењен и све до новог закона назив језика остао је „*српскохрватски* језик, који се, када представља српски језички израз, екавски или ијекавски, назива и *српским* језиком (у даљем тексту: српски језик)" (Службени гласник РС, 45/1991, стр. 1802–1805). Хронолошки преглед измјена и допуна, као и њихов тачан датум, неправницима углавном нису очигледни у појединим верзијама самог текста закона, због чега је важно помно пратити сва ранија службена гласила (Савић, 2024а, стр. 56; Савић, 2024б, стр. 60).[21]

На основу свега претходно реченог, поставља се сљедеће, правно, политичко и социолингвистичко питање: у каквом су односу, када је ријеч о називу језика на самом почетку деведесетих година, били Устав СРЈ, Устав Србије и Закон о службеној употреби језика и писама, будући да су сва три различито прописивала назив језика (редом: *српски*, *српскохрватски*, *српскохрватски*, који се назива *српским*). Правно гледано, највиши правни акти тадашње државе били су Устав СРЈ, Устав Србије и Устав Црне Горе, чији су називи језика потпуно различити, што значи да наведени прописи, истовремено важећи, нису били међусобно комплементарни, иако се начелно може прихватити аргумент српских лингвиста да је, због немогућности доношења новог устава, додатна експликација назива језика у Закону о службеној употреби језика и писама била једини начин да се српски језик уведе у правну регулативу Србије. Међутим, тим аргументима никако се не може одбранити нелогичност настала од доношења новог устава 2006. године до ступања на снагу новог закона 2010. године, о чему ће бити ријечи у наредном поглављу. Надаље, номотехника[22] налаже да језик правних аката прије свега треба да буде „прецизан и јасан" (Васић, 2018, стр. 25), а, по реакцијама на поменути закон[23], од којих је већина дошла из пера лин-

[21] У изради правних аката постоје јасна правила за навођење прописа (Васић, 2018, стр. 143).

[22] „Номотехника се одређује као дисциплина која се бави структуром правних прописа, њиховим састављањем и израдом, што подразумева језичко-логичко уобличавање, односно изражавање или формулисање нормативног текста. Уобичајено садржи начела, правила, смернице и препоруке за добру израду прописа. Служи се резултатима неправних наука: семантике, граматике, синтаксе, стилистике, логике, психологије, политикологије" (Васић, 2018, стр. 35).

[23] На овом мјесту споменућемо и писмо које је Уставни суд Републике Србије упутио Народној скупштини 2003. године, у којем се наглашава управо нелогичност, двосмисленост и неуређеност Закона, иако се назив језика не спомиње. Тако се у писму

гвиста, видимо да ни објашњења ове терминолошке конфузије нису била у потпуности лишена двосмислености.

Што се тиче типа званичног језика који је у овом периоду прописан законом, можемо установити да су првим чланом, став 1, уведене све три категорије официјелног језика. Тако бисмо назив *српскохрватски* могли означити као статутарни тип јер је његов циљ био да одржи везу са претходним системом и да обезбиједи легитимност у новој политичкој ситуацији; назив *српски* био је истовремено симболички и радни, јер је у функционалном и лингвистичком смислу наставио да задовољава све потребе администрације и друштва, али је означавао и повратак српском насљеђу и устоличавање већинског језика заједнице у ранг службеног.

Од Устава 2006. године до Закона о службеној употреби језика и писама из 2010. године

Када је посриједи уставно и законско одређење језика у Србији, занимљива су и тумачења Одбора за стандардизацију српског језика.[24] О називу језика у правним актима Одбор је расправљао неколико пута. На примјер, у Одлуци 19 из 2001, када се Комисија за односе са јавношћу обратила издавачима *Књижевног гласника* са молбом да исправе назив *српскохрватски*. Образложење Одбора било је сљедеће: „Ипак, најчуднији је поодавно застарели назив језика уз Југославију, *српскохрватски* […] Назив *српскохрватски* […] обеснажен је Законом о службеној употреби језика и писама (Службени гласник Републике Србије, број 45/91) и архаизиран Уставом СРЈ (1992), Уставом Републике Црне Горе (1992), Уставом Републике Српске (1992), као, уосталом, и Уставом БиХ, садржаним у Дејтонско-париском споразуму (1995)" (Брборић и др., 2017, стр. 108). Надаље, у Одлуци бр. 48 из 2004. године говори се сљедеће: „Строго узев, азбучно понашање Народне књиге није противуставно (у Уставу Србије из 1990. године и даље стоји српскохрватски језик, мада је Законом о службеној употреби језика и писама из 1991. године дата изричита предност називу српски језик и његовом ћириличком писму)" (Брборић и др., 2017, стр. 230). Поред тога што

наводи сљедеће: „Уставни суд је, разматрајући питање уређивања службене употребе језика и писама оценио да су проблеми, једним делом, резултат одређених непрецизности и недостатака у самој законској регулативи, и да то захтева да се, изврше одговарајуће промене и прецизирања с обзиром да је Закон о службеној употреби језика и писама донет 27. јула 1991. године" (Билтен Уставног суда, 1/2003, стр. 289).

[24] Одбор је основан 1997. године као заједничко тијело трију академија наука, осам факултета са катедрама за српски језик на говорном простору српског језика, као и Матице српске, Института за српски језик и Српске књижевне задруге (Стефановић, 2016, стр. 351).

су наведене двије одлуке Одбора контрадикторне – у првој се говори да је назив *срȑскохрвāтски* застарио, а у другој да он ипак није противуставан, што ће рећи и даље је актуелан – у њима се ишчитавају у најмању руку спорна тумачења правних прописа. Наиме, каже се да је назив српскохрватски (из Устава Србије 1990) *обеснажен* Законом из 1991. године, иако је Устав као највиши правни акт заправо надређен Закону, те да је он *архаизиран* Уставом СРЈ из 1992. Ова два устава постојала су напоредо и, иако су што се тиче овог питања била супротстављена, њихова контрадикторност не значи истовремено поништавање једног или другог већ се овакви акти, да би постали неважећи или „застарјели", морају измијенити, ставити ван снаге или ускладити. Недефинисани, недоречени или супротстављени правни прописи, па чак и „компромисне формулације одредбе о језику" (Шипка, 2011, стр. 113) или необична „решења преименовања језика" (Bugarski, 2001, стр. 25) тако су стварали конфузну правну и политичку ситуацију, која се није могла превазићи различитим тумачењима него управо усклађивањем аката. Са друге стране, таква оријентација Одбора показује да је убрзо након усвајања назив *срȑскохрвāтски језик* изгубио и своју статутарну функцију, јер су се политичке околности у овом периоду рапидно мијењале.

Нови устав Србије ступио је на снагу 2006. године, а у његовом члану 10 налази се одредба: „У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћириличко писмо" (Службени гласник РС, 98/2006, стр. 4). Прије тога, објављено је неколико приједлога новог устава, у којима се такође налази назив *срȑски* језик (Стефановић, 2016, стр. 355–356). Као што смо видјели у претходном дијелу рада, за све то вријеме Закон о службеној употреби језика и писама није мијењан, иако је још 2004. године Министарству културе био упућен преднацрт новог закона (Стефановић, 2016, стр. 359). Двије године раније објављена је и Декларација о заштити ћирилице (Службени лист СРЈ, 61/2002), али се у њој не говори о називу језика. У нацрту се пак истиче да је то закон о националном службеном језику и његовом матичном писму[25], а у члану 1 „национални службени језик у Републици Србији јесте српски језик, а матично писмо јесте ћирилица" (Нацрт, 2004, стр. 1). Наведеним нацртом предвиђено је и оснивање Републичког завода за језичку политику, који би требало да „у обављању послова из свог делокруга […] сарађује са научно-стручним организацијама у вези са неговањем службеног језика и матичног писма, пуноправном службеном употребом мањинских језика и остваривањем свих језичких права грађана у јавном општењу"[26] (Нацрт, 2004, стр. 4). Поред тога, нацрт се од важећег закона разликује и по проширењу

[25] Захваљујем г. Синиши Стефановићу, који ми је уступио овај преднацрт.

[26] У образложењу закона, дијелу Друштвена брига о службеном језику и матичном писму и њихова заштита (језичка политика) (члан 10), говори се посебно о језичкој политици, њеној дефиницији, те се даје осврт на друге земље које имају одговарајуће институције за језичку политику.

службене употребе језика, те у домену и начину коришћења латинице. Занимљиво је такође да се у образложењу закона говори управо и о термину *српскохрватски*: „Назив *српскохрватски језик* престао се употребљавати у јавном општењу све четири републике[27], а језик српског народа, и у Републици Србији и изван ње, почео се поново називати српским језиком" (Нацрт, 2004, стр. 7). Иако се о предложеном нацрту позитивно изјаснило надлежно министарство, као и Одбор за стандардизацију српског језика, он је „нестао у процедури" (Стефановић, 2016, стр. 359).

Тек 2010. године, без обзира на све покушаје да се закон из 1991. промијени, усвојен је и објављен Закон о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писама, и коначно је наведено: „у члану 1. став 1. мења се и гласи 'У Републици Србији у службеној је употреби српски језик'" (Службени гласник, 30/2010, стр. 141). На сједници одржаној 21, 26. и 27. априла 2010. године посланици Народне скупштине Републике Србије расправљали су о наведеном закону, али су се сви говорници дотицали углавном питања писама и језика националних мањина, а нити један посланик није говорио о самом називу службеног језика (Стенографске белешке, 2010, стр. 307–329).

Могући разлог дуготрајне збуњујуће правне регулативе, будући да је лингвистички ситуација била потпуно јасна[28], јесте да није постојала политичка воља за промјеном правних аката који се односе на језик, а када се о тим актима и расправљало у Скупштини, пажњу су заокупљала углавном права прво народности, а касније националних мањина, при чему је само име језика очито сматрано или неважним или превазиђеним. Међутим, чак и ако је било превазиђено, то није довољан разлог да се правни аспект овако сложене материје не усклади са актуелном ситуацијом. Осим што су правно нерегулисане, управо су овакве прилике дијелом биле разлог за велике неспоразуме око питања језика током XX вијека – од имена хрватски језик у Уставу СР Хрватске до одлука Уставног суда ФБиХ о називу језика у хрватским кантонима (Шипка, 2006, стр. 144–166). Законско уређивање употребе језика тако је на цијелом југословенском подручју, укључујући и Србију, заправо било превасходно политичко питање, јер су се управо законима настојала ријешити врло сложена питања друге природе. Поред тога, чак и прије доношења Устава из 2006. и Закона из 2010. године назив *српскохрватски* изгубио је сваки смисао и основну функцију због које је и задржан и Србија га је посљедња од бивших југословенских република измијенила.

[27] Мисли се на Србију, Хрватску, БиХ и Црну Гору.

[28] Навешћемо на овом мјесту, ради илустрације, ставове двојице српских научника који су питање односа српске науке према српскохрватском најсажетије и најјасније објаснили. Павле Ивић сматрао је да преименовање језика из српскохрватског у српски није донијело „никакве измене у особинама тог језика" (1999, стр. 6) а Милош Ковачевић да је „српскохрватски лингвистички исто што и српски" (Ковачевић, 2015, стр. 22).

Закључак

Анализа двају закона о употреби службених језика и писама у Републици Србији из 1991. и 2010, као и њихових измјена и допуна, утврдила је да за безмало двадесет година у овој држави није промијењен назив језика, иако је сам акт неколико пута модификован. Детаљан преглед службених гласила показао је да су се све промјене односиле искључиво на висину новчаних казни, а нити једна на члан 1 став 1 закона. Споменути прописи имали су најмање три слабости: правну – за деветнаест година никада нису били у потпуности усаглашени са уставима Србије (до 2006. године то је одредница *српски*, које није било у Уставу, а од 2006. *српскохрватски*, која је новим уставом промијењена); политичку – иако су постојале различите иницијативе за промјену закона, од имена језика до службене употребе, није постојала политичка воља за мијењањем или устава или закона; и, на крају, социолингвистичку, будући да је закон био у супротности са прокламованом језичком политиком српског језика, која је нарочито послије деведесетих раскрстила са насљеђем српскохрватског периода и језик се називао изричито српским језиком. Ако бисмо могли и пронаћи оправдање зашто је такав назив првих година по доношењу Устава био неопходан, и зашто је имао само статутарну улогу, врло брзо је он постао потпуно анахрон, с обзиром на то да српскохрватски језик више нити у једној земљи бивше Југославије није постојао – нити формално нити неформално.

То нас наводи на закључак да је постојао приличан немар доносилаца аката, намјеран или случајан. Ако овом временском периоду накнадно придодамо налазе о наредним законима о службеном језику, види се да такав однос и даље, у мањој или већој мјери, постоји. Зато га је прије свега важно јасно назначити и детаљно истражити, како би се овакве омашке у будућности избјегле, будући да су у питању званични ставови државе уобличени у правне акте о језику, а прије свега документи формалне језичке политике, који представљају огледало једне државе и њене политике према језику. Такође, овај рад показао је да правни аспект формалне језичке политике, иако изучаван, није довољно расвијетљен и потребно га је пажљиво изучавати, пратити и скретати пажњу на то да је у питању интердисциплинарна област која се мора сагледавати из више углова истовремено, јер је то једини начин да се утврде објективне околности у прошлости.

Без адекватно регулисаног статуса српског језика, његовог писма и домена употребе, али и анализе досадашњих резултата, формална језичка политика српског језика не може бити ваљано конципирана нити се може преусмјерити на друге, једнако важне аспекте савремених проблема службеног језика.

Извори

Билтен Уставног суда, 1/2003.
Нацрт: Нацрт Закона о националном службеном језику и његовом матичном писму. (2004).
Службени гласник РС, бр. 45/1991, 54/1993, 67/1993, 48/1994, 101/2005, 98/2006, 30/2010.
Службени лист Републике Црне Горе, 48/1992.
Службени лист Савезне Републике Југославије, 1/1992.
Службени лист СРЈ, 61/2002.
Службени лист СРС, 11/1989.
Стенографске белешке. (1991). Београд: Народна скупштина Србије.
Стенографске белешке. (2010). Београд: Народна скупштина Србије.

Литература

Брборић, Б. (2000). *С језика на језик. Социолингвистички огледи II*. Београд: Јанус.
Брборић, В., Вуксановић, Ј., Тасић, М. и Танасић, С. (2017). *Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика*. Београд: Одбор за стандардизацију српског језика.
Васић, Р. (2018). *Номотехника и правничко расуђивање*. Београд: Програм Уједињених нација за развој у Србији.
Ивановић, Н. (2025). Статус српског језика у расправи о промени назива Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (1992–2022). У: В. Брборић (ур.), *Универзитетски планови и програми србистике: зборник радова са Пете интеркатедарске србистичке конференције* (стр. 231–249). Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања.
Ивић, П. (1999). Језичко планирање у Србији данас. *Језик данас*, *III* (9), 5–10.
Ивић, П., Клајн, И., Пешикан, М. и Брборић, Б. (2007). *Српски језички приручник*. Београд: Београдска књига.
Јарошевич, Х. (2012). *Прилози историји српскохрватског језика*. Београд: Алма.
Ковачевић, М. (2007). Идентитет српског језика у огледалу лингвистике и политике. У: П. Милосављевић (прир.), *Српско питање и србистика: зборник радова 3* (стр. 111–123). Бачка Паланка: Логос.
Ковачевић, М. (2015). *Српски језик између лингвистике и политике*. Бања Лука: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске.
Ковачевић, М. (2022). Државна (не)брига за српски језик. У: М. Ковачевић, Д. Бабић и И. Чутура (ур.), *Идентитетске промене; српски језик и књижевност у доба транзиције: зборник радова* (стр. 69–89). Јагодина: Факултет педагошких наука.
Луковић, М. (2014). Актуелна питања језичког законодавства у Републици Србији. У: И. Клајн, П. Пипер и С. Танасић (ур.), *Зборник Института за српски језик САНУ. II. Српски језик и актуелна питања језичке политике* (стр. 97–116). Београд: САНУ.
Радовановић, М. (ред.). (1996). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Радовановић, М. (2003). *Социолингвистика*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
Савић, А. (2016а). Језичка политика и културни модели језичке стандардизације. *ПОЛИТЕИА*, *11*, 119–130. https://doi.org/10.7251/POL1611119S
Савић, А. (2016б). Европска повеља о регионалним и мањинским језицима у пракси Уставног суда БиХ. *Правна ријеч*, *49*, 125–139.
Савић, А. (2024а). *Језичка политика у Босни и Херцеговини од 1992. до 2002. године* (необјављена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
Савић, А. (2024б). Преименовање српскохрватског језика у српски језик у Србији и Републици Српској. *ЛИК*, *15*, 53–71.
Стефановић, С. (2016). Ћирилица у Уставу Србије – преглед значајније изворне грађе (1974–2014). *Култура*, *152*, 350–374. https://doi.org/10.5937/kultura1652350S
Стефановић, С. (2023). *Успон и пад Вукове ћирилице*. Вишеград: Андрићград.
Шипка, М. (2006). *Језик и политика*. Београд: Београдска књига.
Шипка, М. (2011). Стање и проблеми српског правописа у свјетлу актуелне политичке и лингвистичке ситуације. У: М. Ковачевић (ур.), *Наука и политика, Филолошке науке: зборник радова са научног скупа* (стр. 109–122). Пале: Универзитет у Источном Сарајеву.
Blommaert, J. (1997). Introduction: Language and politics, language politics and political linguistics. *Belgian Journal of Linguistics*, *11*(1), 1–10. https://doi.org/10.1075/BJL.11.02BLO
Bugarski, R. (2001). *Lica jezika*. Beograd: XX vek.
Bugarski, R. (2003). *Jezici*. Beograd: XX vek.
Bugarski, R. (2011). *Evropa u jeziku*. Beograd: XX vek.
Cooper, R. L. (1989). *Language Planning and Social Change*. Cambridge: CUP.
Czerwinski, M. (2009). Jezik – izvor nacionalne i državne homogenizacije: izabrani prilozi. U: L. Badurina (ur.), *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti* (str. 11–27). Zagreb: Disput.
Filipović, J. (2018). *Moć jezika*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
Fishman, J. (1974). Language planning and language planning research: The state of the art. In: J. Fishman (Ed.), *Advances in Language Planning* (pp. 15–33). The Hague – Paris: Mouton.
Hawkey, J., & Horner, K. (2022). Officiality and strategic ambiguity in language policy: Exploring migrant experiences in Andorra and Luxembourg. *Lang Policy*, *21*, 195–215. https://doi.org/10.1007/s10993-021-09602-3
Johnson, D. C. (2013). What is language policy?. In: D. C. Johnson (Ed.), *Language Policy. Research and Practice in Applied Linguistics* (pp. 3–25). London: Palgrave Macmillan.
Knežević, A. (2019). Maternji jezik kao determinanta etničkog identiteta u popisima stanovništva Srbije. *Annales, Series Historia et Sociologia*, *29*(3), 455–473. https://doi.org/10.19233/ASHS.2019.30
Léglise, I., & Migge, B. (2006). Towards a comprehensive description of language varieties: Naming practices, ideologies, and linguistic practices. *Language in Society*, *35*(3), 313–339. https://doi.org/10.1017/S0047404506060155
Ricento, T. (2000). Historical and theoretical perspectives in language policy and planning. *Journal of Sociolinguistics*, *4*(2), 196–213. https://doi.org/10.1111/1467-9481.00111

The White House. (2025). *Designating English as the Official Language of the United States*. https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/03/designating-english-as-the-official-language-of-the-united-states/

Turi, J. G. (2012). Linguistic legislation. In: C. A. Chapelle (Ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics* (pp. 3480–3486). Oxford: Blackwell Publishing.

Aleksandra R. SAVIĆ

Institute for Political Studies
Belgrade (Serbia)

Language Designation in the Laws on the Official Use of Languages and Scripts of the Republic of Serbia (1991–2010)

Summary

The paper examines the language designation in Serbian legislation regulating the official use of languages and scripts from 1991 to 2010. The aim of the research is to reconstruct and analyze the precise chronology and content of all relevant amendments up to the 2006 Constitution and the 2010 Law on the Official Use of Languages and Scripts. Constitutions and laws are viewed as formal instruments of language policy. In classical sociolinguistic thought, official language status is commonly understood through its statutory, working, and symbolic dimensions. Specifically, the paper addresses when exactly the official designation of the language was changed, whether the relevant legal acts were mutually aligned, and what type of official language policy the state promoted.

Based on the constitutions, laws, and amendments adopted between 1991 and 2010, the study concludes that the legal designation of the language remained unchanged for nearly twenty years, despite several legal modifications. These changes concerned only the amount of monetary penalties, while the language designation in the law itself was never amended and remained Serbo-Croatian. According to the typology of official language status, Serbo-Croatian functioned as the statutory official language, while Serbian functioned as the working and symbolic official language.

The research identifies three major deficiencies in the legal regulation of language: a legal deficiency, as laws and constitutions were not mutually aligned; a political deficiency, because no explicit political decision on changing the designation of the language was adopted; and a sociolinguistic deficiency, because the legal framework remained inconsistent with the Serbian language policy of the era. The study demonstrates a clear lack of due care on the part of political decision-makers, whether intentional or not. If subsequent developments in language legislation are also taken into account, it becomes evident that a similar lack of care still persists in this field. For that reason, this subject requires detailed research in order to prevent such inconsistencies in the future and to align formal acts of language policy with linguistic scholarship and the broader policy concerning the Serbian language.

Finally, the paper points to a lack of interdisciplinary research at the intersection of law and linguistics, although such an approach is essential for establishing an objective understanding of the issue. Without precise regulation of the Serbian language, script, and their use, as well as a careful analysis of previous legal solutions, it is impossible to develop an adequate language policy capable of addressing future challenges related to language status and use.

Keywords: Serbian; Serbo-Croatian; sociolinguistics; language policy; Serbian language policy; Constitution of Serbia; Law on the Official Use of Languages and Scripts.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).